

*Іванов О. Ю.,**кандидат юридичних наук,**докторант**Національної академії Служби безпеки України**ORCID ID: 0000-0002-5890-5369*

«ГЕОРГІЇВСЬКИЙ ТРАКТАТ» 1783 Р. ПРО СОЮЗ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ГРУЗІЇ: РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА Й ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ

Анотація. У статті на основі аналізу історіографічної бази, а також комплексу першоджерел висвітлено реальні передумови надання грузинськими правителями згоди на укладення в 1783 р. «Георгіївського трактату» з Російською імперією та надано історико-правову оцінку його змісту. У ході проведеного аналізу встановлено, що укладенню «Георгіївського трактату» передувала тривала підготовча робота з боку Московії, пов'язана з постійним цілеспрямованим впливом на політичну верхівку Грузії задля її схилення до добровільного прийняття російського підданства. Основою ідеологічного обґрунтування необхідності встановлення протекторату над «єдиновірною» Грузією стала теза, що нібито піднесення і швидке зростання Московського царства після остаточного звільнення від золотоординського панування наприкінці XV ст. ознаменувало нову еру в долях християнського Сходу. Також доведено, що від 1724 р. варто вести початок активної фази російської експансії щодо Грузії, однак підготовча діяльність тривала протягом більше як двох століть поспіль, тим самим було створено сприятливі умови для повного підкорення церкви і країни загалом. Визначено також, що головним напрямом діяльності царату в той час було планомірне обмеження автономного статусу грузинської православної церкви з його кінцевою ліквідацією. Сформульовано й обґрунтовано тезу, що ідеологічна конструкція в межах концепції «Москва – Третій Рим» щодо необхідності захисту грузинів як «єдиновірного народу» вироблена без урахування давньої історії грузинської православної церкви та її більш довершених традицій. Виявлено, що розбрат серед вищих ієрархів, поширення літератури для богослужіння, спрямування власних кадрів до місцевих церков – ці та інші основні методи, відпрацьовані в балканських країнах, стали в нагоді також і щодо грузинської православної церкви. Зміст «Георгіївського трактату» свідчить про те, що там закріплено не автономію або протекторат, а повну ліквідацію політичної самостійності Грузії. Ліквідацію її автономного статусу, як і Гетьманщини здійснено виключно в межах російської експансіоністської ідеології.

Ключові слова: експансія, Іраклій II, католикос, православ'я, Російська імперія, протекторат, Карталія, Кахетія.

Постановка проблеми. Протягом кількох століть на порядку денному забезпечення світової та європейської безпеки зберігає актуальність питання загроз, які походять від зовнішньополітичної діяльності Росії. Ще із середини XV ст. розпочалося формування ідеологічних основ геополітичного курсу цієї держави, однак інструменти його реалізації залишаються незмінними й так само стало не узгоджуватися із засадами люд-

ської моралі, міждержавного співжиття та міжнародного правопорядку. Як і в попередні часи, сьогодні вістря російської експансії спрямоване на країни тих регіонів світу, котрі становлять стратегічний інтерес для політичної верхівки, і тим самим формується пряма загроза для безпечного існування загальноновизнаних і передбачених Статутом ООН атрибутів державності відповідних суб'єктів. Одним із таких регіонів для Росії повсякчас було й залишається Закавказзя, ключовим фактором для встановлення контролю над яким стало підкорення Грузії на рубежі XVIII–XIX ст. Саме в цей час, названий у російській історіографії періодом «приєднання окраїнних земель», відбулася й остаточна ліквідація автономного статусу гетьманської України. «Знаменним актом», за допомогою якого начебто зафіксовано цілковите панування Російської імперії над Грузією, росіяни називають «Георгіївський трактат» 1783 р. Як і в імперські часи, так і сьогодні навколо передумов укладення і змісту цього документа існує безліч спекуляцій, пов'язаних із перебільшенням ролі російського фактору в долі грузинського народу. З огляду на зазначене, а також на очевидну подібність зазначеного періоду в історії українського та грузинського державотворення, предметом дослідження статті обрано саме історико-правову сутність згаданого «Георгіївського трактату».

Історіографічна довідка. Основний історіографічний масив за темою дослідження накопичений російською імперською та радянською наукою. Більшість дослідників тих часів оцінювали перехід Грузії під владу Російської імперії за умовами «Георгіївського трактату» 1783 р. виключно як добровільний крок, пов'язаний із загрозливим становищем грузинських земель в умовах перської та турецької загрози. Розкриваючи ж передумови укладення цього договору, історики в основному вказували на те, що в період напередодні його укладення відбулося суттєве «зближення» російського та грузинського народів, зокрема, на релігійному ґрунті. Очевидною є й оцінка «винятково сприятливого» значення такого кроку в історичній долі грузинів як «єдиновірного братнього народу». Істотно, що роботи сучасних істориків, у тому числі західних, містять подібні висновки. Це зумовлено насамперед обмеженістю їхнього доступу до джерельної бази. Тому потреба системного історико-правового аналізу «Георгіївського трактату» 1783 р. зумовлюється відсутністю його незаідеологізованих оцінок у сучасній історіографії.

Мета статті. З урахуванням вищевикладеного метою пропонованої статті є висвітлення реальних передумов згоди грузинських правителів на укладення з Російською імперією

в 1783 р. «Георгіївського трактату» й надання його змісту історико-правової оцінки. Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XV–XVIII ст. ст., що становлять період формування та реалізації експансіоністських прагнень Московського царства й Російської імперії щодо Грузії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для російської історіографії з імперських часів характерне виділення «епохальних» подій, які начебто докорінно вплинули на звичний хід історії Росії. У цьому контексті в один ряд із перемогою над Наполеоном у 1812 р. чи, скажімо, «прорубуванням» вікна до Європи Петром I зазвичай ставиться підписання в 1783 р. угоди, відомої як «Георгіївський трактат». Цей документ являв собою договір між російським престолом і названим у ньому «царем Кахетії та Карталінії» Іраклієм II про прийняття останнім разом із його народом підданства Російської імперії [1]. Кахетія та Карталінія – це державні утворення, що існували на території сучасної Грузії, а тому саме згаданий договір вважається тим актом, який остаточно закріпив політичні зв'язки між Росією та Грузією. Якраз у цьому й убагацьється його «епохальне» значення, причому як для самодержавства, так начебто і для грузинського народу, для якого «лише» завдяки зв'язкам із Москвою завершилися століття поневірянь серед «реакційних магометанських» країн Сходу. Однак так цей договір характеризують переважно лише російські історики різних періодів.

При ознайомленні безпосередньо з текстом «Георгіївського трактату» 1783 р. помітно, що формально ним передбачалась автономія Кахетії та Карталінії в складі Російської імперії, у зв'язку з чим прописано взаємні зобов'язання обох сторін. Так, зокрема, згідно з шостим артикулом трактату, імператриця Катерина II брала на себе зобов'язання із захисту грузинського народу від зовнішніх ворогів, а також не мала права втручатися в здійснення місцевої влади, судочинства та збору податків. У свою чергу, наступний сьомий артикул закріплював, що Іраклій II повинен був бути готовим у разі потреби надати військо на підтримку російських інтересів, а при здійсненні самостійного призначення місцевих чиновників на посади йому належало враховувати наявність у них заслуг перед російським престолом. Разом із тим текст договору містив декілька «другорядних» положень, які неповною мірою охоплюються поняттям автономії:

- восьмий артикул передбачав, що католикос грузинської православної церкви вводився до складу російського Священного Синоду;

- артикул «другий на десять» (дванадцятий) містив гнучке положення, що гласило: «Цей договір укладається на вічні часи; але якщо буде вважатися за доцільно що-небудь змінити або додати для взаємної користі, це може мати місце за двосторонньою згодою» (форма такої згоди не визначалася);

- трактат доповнювався «Сепаратними артикулами», перший із них визначав необхідність узгодження Іраклієм II з російською монархією будь-яких кроків щодо зносин з іншими державами;

- у тому ж положенні зазначалося, що Іраклій II повинен був приділяти особливу увагу відносинам із «ясновельможним царем імеретинським» Соломоном – також правителем грузинської держави, на той час іще цілком не підкореної Російською імперією (хоча документ про присягу місцевого правителя Олександра існує і датований 1651 р.);

- після «Сепаратних артикулів» розміщено «Додатковий артикул», відповідно до якого Катерина II дозволяла збереження процедури помазання на престол грузинських правителів, однак лише після складення на вірність російському імператорові присяги, текст якої додавався.

Очевидно, що наведені положення «Георгіївського трактату» 1783 р. виходять за межі традиційного розуміння як протекторату, так й автономії. Причина того, чому вони поміщені до його тексту, полягає в тому місці, яке посідала Грузія в геополітичній парадигмі Російської імперії. Історичні джерела засвідчують, що об'єктом стратегічного інтересу самодержавства грузинські території стали ще за часів Московського царства, а саме в середині XVI ст. Протягом більш як двох століть, що минули від цих часів до моменту підписання згаданого трактату, Грузія постійно зазнавала суттєвого релігійного, культурного та соціально-економічного впливу з боку Московії. Це ставить під сумнів усталену в російській (і не тільки) історіографії базову причину встановлення протекторату задля захисту грузинських держав від систематичного агресивного впливу Персії та Османської імперії, а також гірських мусульманських народів Кавказу. Так, радянські історики подекуди зазначали, що царат надавав «допомогу» в боротьбі із зовнішніми ворогами «братнім народам» лише в тому випадку, коли це збіглося з поточними «національними інтересами» Московського царства.

Розглядаючи передумови укладення згаданого вище договору, більшість російських дослідників охоплює переважно період зонайбільше півтора десятиліття напередодні його укладення. Ідеться про те, що в ході російсько-турецької війни 1767–1774 рр. грузини воювали на боці Російської імперії проти спільного одвічного ворога, саме це начебто найбільше зблизило дві нації. У повоєнний період грузинська інтелігенція, особливо церковна, масово емігрувала до Росії, закликаючи до цього все більше й більше своїх соратників. Усе більше етнічних грузинів опинялося на дійсній військовій або державній службі при імператорському дворі. Поряд із цим інтенсифікувалися торгові відносини та культурні обміни між грузинськими державами й Петербургом. За логікою російської пропагандистської науки, саме таке «зближення» в усіх сферах життя призвело до того, що в 1783 р. грузинський «цар» Іраклій II висловив «добровільне» прохання Катерині II про прийняття російського протекторату. Причому того факту, що ініціатива такого прохання формувалася начебто без будь-якого впливу з боку Росії, жоден із дослідників під сумнів не ставить.

Огляд зовнішньополітичної документації Російської імперії часів вищезгаданої війни 1767–1774 рр. засвідчує, що в цей час при дворі Катерини II починалося планування майбутнього підкорення грузинських держав [2]. Так, зокрема, відомі листи графа М. Паніна, у яких він обґрунтовує імператриці стратегічну важливість установа політичного контролю над Грузією. Більше того, у цих документах містилися вказівки на давній і тривалий характер зв'язків між Російською імперією та грузинськими «царствами». Отже, самі придворні визнавали, що їхня держава мала доволі вже давні претензії на підкорення грузинської нації, і ґрунтувалися вони далеко не лише на «добрих» намірах щодо захисту «єдиновірного народу» від нападів Персії та Османської імперії. Головним завданням самодержавства в цьому напрямі було здобуття контролю над Кавказом як місцем зосередження великої кількості джерел природних ресурсів і плацдармом для просування до азійських ринків.

У преамбулі «Георгіївського трактату» 1783 р. зазначено, що повноваження на його підписання з боку Росії мав «ясновельможний князь Римської імперії» Г. Потьомкін. На перший погляд це виглядає як помилка писаря через не уважність, однак насправді згадана фраза має прихований зміст. Справа в тому, що в період укладення аналізованого документа набувала нового звучання давно відома ідеологічна конструкція «Москва – Третій Рим». Саме вона й стала наріжним каменем при конструюванні російськими урядовцями концепції «спільної історичної долі» росіян і грузинів як предтечі їхнього «закономірного» об'єднання: мовляв, у 1453 р. Візантійська імперія загинула – «і з цього часу грузини потягнулися до православної Москви», що вписувалося в парадигму концепції «Москва – Третій Рим». Політика Катерини II була загалом спрямована на продовження курсу Петра I щодо зближення з Європою, однак тепер йшлося про реальну можливість скласти конкуренцію західноєвропейським державам. Для цієї мети доволі зручно виявилася заново проголошена ідея відродження Візантійської імперії під скіпетром російського монарха, що явно видно з листування Катерини II з австрійським імператором Йосипом II [3]. Саме на такому тлі й розроблялися, зокрема, утілені надалі загарбницькі плани щодо Грузії.

Основою ідеологічного обґрунтування необхідності встановлення протекторату над «єдиновірною» Грузією стала теза, що нібито піднесення і швидке зростання Московського царства після остаточного звільнення від золотоординського панування наприкінці XV ст. ознаменувало нову еру в долі християнського Сходу. «Грузія ясно побачила, особливо після падіння татарських царств на Волзі – Казанського й Астраханського, що відтепер вона буде не одна в боротьбі з мусульманством і, так би мовити, сама історія вказала їй на союз і заступництво Росії, яка, у свою чергу, стала все ясніше і ясніше усвідомлювати своє покликання щодо християнських народів Сходу», – стверджували апологети самодержавства, розвиваючи концепцію «Росії-рятівника» щодо Грузії. У такому контексті зазначалося, що без своєчасного втручання російських військ падіння грузинської державності начебто було б неминучим. Поряд із цим той факт, що Грузія була стійким осередком християнства в Передній Азії, сприяв розвитку експансіоністської ідеології, що начебто прихильність до цього віросповідання стала «твердим ґрунтом» для зближення грузинів із «єдиновірним російським народом» [4]. Грузини, які в канонічний спосіб змогли створити власну єпархію в канонічний спосіб на кілька століть раніше від «корінних росіян», на думку останніх, за 500 років не були здатними знайти ефективні засоби для захисту своєї віри, а тому, за цією логікою, самостійно існувати як народ вони просто не могли.

Загалом історія грузинської православної церкви й особливого роду її автономії сягає корінням іще початку становлення Візантійської імперії, коли постать константинопольського патріарха стала символізувати покровителя всього східного світу, на протигагу підконтрольним Західній Римській імперії територіям. На той час, тобто станом на початок IV ст., Грузія перебувала під контролем Персії, де панували релігійні вчення іудаїзму та зороастризму. Ставлення до християнства в представників тогочасної династії Сасанідів було ворожим, однак держава, основу володіння якої становив на той час лише Аравійський півострів, не могла скласти конкуренцію в рівні впливовості візантійським базилевсам, котрі контролювали

всі східні володіння не так давно єдиної й могутньої Римської імперії. Саме тому грузини стали вбачати в прийнятті християнства реальну можливість заручитися підтримкою з боку Візантії задля протидії претензіям персів. Поштовхом до цього рішення був і той факт, що в 301 р. Трдат, правитель сусідньої з ними Вірменії, удався до запровадження християнства у своїй державі, а першим патріархом став Григорій Просвітник. Відомо також, що дещо згодом, у 335 р., архієпископ Картлі очолив грузинську церкву [5]. Обоє названих ієрархів стали іменувати католикосами, що з урахуванням етимології цього слова означало їхню роль як очільників самостійних осередків християнської церкви. Духовна влада католикоса на підконтрольній йому території була цілісною і неподільною, рівною владі константинопольського престолу.

Запровадження християнства як державної релігії в Грузії відбулося раніше, ніж у самій Візантії, де це відбулося тільки у 380 р., а до цього часу патріарх і базилевс існували як паралельні інституції. Саме це зумовило ту самотність, яка надалі склалася в структурі та догматиці грузинської православної церкви. Джерела свідчать, що римський престол розглядав її окремо від константинопольського патріархату й визнавав як самостійну інституцію. Так, у 1629 р. Папа римський Урбан VIII ініціював укладення з католикосом Захарієм договору про єдність церков. Попри оцінки російських пропагандистів, це був саме партнерський союз, а не спроба Риму усунути самостійність грузинського патріарха. Між іншим, останній здобував право заручитися підтримкою Папи римського (у тому числі військовою) в разі виникнення загрози існуванню церкви або держави, і це також чудово було зрозуміло росіянам. Тому самостійна й сильна православна церква, яка на початок XVIII ст. сформувалася в Грузії, аж ніяк не узгоджувалася з тими експансіоністськими планами, які виношували російські монархи. Пояснити інакше всі заклики щодо «допомоги» такій потужній і злагодженій структурі з давніми автентичними традиціями просто неможливо.

Оцінюючи позицію російської історіографії щодо зв'язків грузинської православної церкви з Папою римським, варто брати до уваги ідеологічне наповнення релігійної політики Московії. Згадана вище концепція «Москва – Третій Рим» серед іншого опосередковувала політичне протистояння між самопроголошеним московським патріархатом і римським престолом. Так, на початку XVII ст. апологет царського режиму, італієць за походженням ігумен М. Орбіні писав, що нібито папські агенти цілеспрямовано знищували духовну літературу в бібліотеках православних храмів Москви, аби приховати від народу «справжню» історію церкви й держави [6]. Поряд із цим між римсько-католицькою церквою та московським патріархатом йшла запекла боротьба за поширення впливу в Східній Європі, адже в умовах Середньовіччя це передбачало й справляння феодалних повинностей на користь тієї чи іншої сторони. Символічним було також і те, що Петро I назвав засноване ним місто Санкт-Петербургом на честь Святого Петра – покровителя Риму, а в його центрі як альтернативу римському Собору Святого Петра в 1704 р. було споруджено Петропавлівську церкву, яка в подальшому стала храмом. Саме тому московський цар, не бажаючи ділитися з Папою римським потенційними прибутками від грузинського патріархату, культивував ідею про необхідність захисту цього «єдиновірного народу» від католицької експансії.

Продовжуючи характеристику релігійного напрямку експансії Московії щодо Грузії, варто згадати, що правління представників мусульманської династії в Кахетії російські урядовці характеризували не інакше як «згубне» для грузинського народу [7]. Зокрема, саме цей фактор називали як основну причину розколу централізованої грузинської держави, що зробило її надто вразливою перед Персією та Османською імперією та начебто зумовило безальтернативність звернення за допомогою до московського царя. Водночас зовсім іншою була політика щодо мусульман у ході завоювання держав тюркських народів. Зокрема, у 1788 р. за указом Катерини II було створено Оренбурзьке магометанське духовне зібрання як верховний орган для всіх мусульман новоприєднаних територій. Метою таких дій було насамперед розірвання їхніх зв'язків із турецьким султаном як вищою духовною особою для всього тогочасного ісламського світу. Попри те що, по-перше, склад цього зібрання формувалася під суворим контролем імператриці, по-друге, мали місце негласні заохочення для «новохрещенців» – осіб, які змінювали іслам на православ'я, мусульманське віросповідання, однак, для цих народів поза законом не оголошувалося й жорстко не придушувалося, як у випадку з Грузією. Факти свідчать, що реальною мотивацією ворожого ставлення російської влади до поширення в грузинському середовищі ісламу була можливість у такий спосіб зближення Імеретії, Кахетії та Карталінії з порубіжними кавказькими мусульманськими державами, у союзі з якими вони дали би відсіч Росії. Останні ж, за твердженням російських учених, за «сприятливим» прикладом Грузії також присягали на вірність цареві.

На час початку активної фази експансії щодо Грузії росіяни вже мали досвід із розхитування позицій церков у Болгарії та Сербії, які мали власні автокефалії ще з початку XIII ст. Розбрат серед вищих ієрархів, поширення літератури для богослужінь, спрямування власних кадрів до місцевих церков – ці та інші основні методи, відпрацьовані в балканських країнах, стали в нагоді також і щодо грузинської православної церкви. Істотно, що російська історіографія дає згадки про перші контакти грузинського кліру з Московією на початку XVIII ст., однак насправді вони мали місце ще з кінця XV ст. Як правило, у джерелах згадується про переїзд грузинського правителя Вахтанга до Петербурга в 1724 р. разом з усією родиною та католиком Афанасієм. Мотивом такого кроку був порятунок від потенційного завоювання Грузії перськими й турецькими військами. Саме після цього, зокрема, було розпочато активне книгодрукування на території Російської імперії для постачання літератури до грузинських церков, а на початку 1770-х рр. за рішенням Священного Синоду російської православної церкви відбулася уніфікація церковних обрядів грузинської та російської церков у повній відповідності до канонів останньої. Водночас відомо, що перше посольство московської церкви до Грузії дагується іще 1492 р. Відтоді такі акції стали регулярними, у зв'язку з чим на час перетворення в 1811 р. грузинської православної церкви на екзархат російської багато родів грузинських ієрархів були вже в кількох поколіннях російськими [8]. Цим, зокрема, і пояснюється «природне прагнення» грузинів до єднання з «єдиновірною» нацією. Отже, стає очевидним, що від 1724 р. варто вести початок активної фази російської експансії щодо Грузії, однак підготовча діяльність тривала протягом більш як двох століть поспіль, тим самим створено сприятливі умови для повного підкорення церкви й країни загалом.

Висновки. Отже, укладенню «Георгіївського трактату» 1783 р. передувала тривала підготовча робота з боку Московії, пов'язана з постійним цілеспрямованим впливом на політичну верхівку Грузії задля її схилення до добровільного прийняття російського підданства. Протяжність таких дій варто обраховувати щонайменше з кінця XV ст., а від 1724 р. виділяти вже активну фазу російської експансії щодо Грузії. Головним напрямом діяльності царату в той час було планомірне обмеження автономного статусу грузинської православної церкви з його кінцевою ліквідацією. Ідеологічна конструкція в межах концепції «Москва – Третій Рим» щодо необхідності захисту грузинів як «єдиновірного народу» вироблена без урахування давньої історії грузинської православної церкви та її більш довершених традицій. Схилення до співпраці католика Афанасія дало росіянам можливість нівелювати цей спадок. Безпосередньо зміст «Георгіївського трактату» 1783 р. свідчить про те, що там закріплено не автономію або протекторат, а повну ліквідацію (хоча й поступову) політичної самостійності грузинських Імеретії, Кахетії та Карталінії. Ліквідацію автономного статусу Грузії, як і Гетьманщини, здійснено виключно в межах російської експансіоністської ідеології.

Література:

1. Договор о признании царём Карталинским и Кахетинским Ираклием II покровительства и верховной власти России (Георгиевский трактат), 24 июля 1783 г. Санкт-Петербург, 1783. 25 с.
2. Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия, относящиеся к Грузии. Санкт-Петербург : Типография Киришбаума, 1891. Т. I : С. 177 по 1774 год. 518 с.
3. Иванов О.Ю. Идеология российского экспансионизма как историко-правовой феномен. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 36–41.
4. Эсадзе Б. Летопись Грузии. Вып. 1. 1913. 352 с.
5. Рейфилд Д. Грузия. Перекрёсток империй. История длиной в три тысячи лет. Москва : КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2017. 608 с.
6. Иванов О.Ю. Историко-идеологичні аспекти російської експансії в Молдові (кінець XVIII – середина XIX ст.) як предмет історико-правового дослідження. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2020. № 4 (70). С. 17–23.
7. Иоселиан П. Исторический взгляд на состояние Грузии под властью царей-магометан. Тифлис : Тип. Канц. Наместника Кавказского, 1849. 132 с.
8. Историческое изображение Грузии. Санкт-Петербург : Типография Шнора, 1802. 100 с.

Ivanov O. “St. George’s Treaty” (1783) on the union of the Russian Empire and Georgia: Russian propaganda and historical and legal realities

Summary. Based on the analysis of the historiographical base, as well as a set of primary sources, the article highlights the real preconditions for the Georgian rulers to agree to the conclusion of the St. George’s Treaty with the Russian Empire in 1783 and provides a historical and legal assessment of its content. The analysis found that the signing of the St. George’s Treaty was preceded by lengthy preparatory work by Muscovy, which was associated with the constant targeted influence on the political leadership of Georgia to persuade it to voluntarily accept Russian citizenship. The basis of the ideological justification for the need to establish a protectorate over Georgia as the state with the similar religion was the thesis that the alleged rise and rapid growth of the Muscovy after the final liberation from the Golden Horde rule in the late XV century marked a new era in the fate of the Christian East. It has also

been proved that the active phase of Russian expansion into Georgia began in 1724, but the preparatory work lasted for more than two centuries in a row, thus creating favorable conditions for the complete conquest of the church and the country as a whole. It was also determined that the main activity of the tsar at that time was the systematic restriction of the autonomous status of the Georgian Orthodox Church with its final liquidation. The thesis is formulated and substantiated that the ideological construction within the concept of “Moscow – the Third Rome” on the need to protect Georgians as a “single people” was developed without taking into account the ancient history of the Georgian Orthodox Church and its more

advanced traditions. It was found that discord among the highest hierarchs, the distribution of literature for worship, the direction of their own staff to local churches – these and other basic methods developed in the Balkans, were also useful for the Georgian Orthodox Church. The content of the St. George’s Treaty shows that it does not enshrine autonomy or protectorate, but the complete elimination of Georgia’s political independence. The abolition of its autonomous status, as well as that of the Hetmanate, was carried out exclusively within the framework of Russian expansionist ideology.

Key words: expansion, Heraclius II, Catholicos, Orthodoxy, Russian Empire, protectorate, Kartaliniya, Kakheti.